

Z KONFERENCE INVESTIGATING SEMANTICS, 10.-12. 10. 2013, BOCHUM, NĚMECKO

Architektonického kongresu konaného v XY se zúčastnili zástupci všech významných proudů dnešní teorie architektury. S velkým zájmem navzájem vyslechli své referáty a zapojovali se do následných diskusí. Zastánci koncepce A argumentovali, že všechny budovy jsou objekty ve světě a že tyto objekty lze nejnázne poznávat skrze zkoumání architektonických intuic teoretiků architektury. Zástupci směru B vycházeli z přesvědčení, že budovy jsou ve skutečnosti totožné s těmi částmi naší mozkové struktury, které jsou aktivní, když se díváme na nějakou budovu nebo o ní mluvíme. Jistá ambiciózní skupina odborníků v rámci směru B předložila též hypotézu, že budovy vznikají spojováním neuronů pomocí zednické lžice a malty. Proponenti pojetí C tvrdili, že mnoho problémů s poznáváním budov lze vyřešit prostým předpokladem, že každé budově ve světě odpovídá jedna malička (a jinak úplně stejná!) budova v hlavě každého z nás. Program kongresu obohatili též teoretici školy D, kteří prezentovali novou, adekvátnější teorii toho, proč jsou velké červené cihly větší než menší červené cihly. Po závěrečné konferenční večeri se účastníci srdečně rozloučili a odjeli se dále věnovat každý svému vlastnímu výzkumu.

A teď už vážně. Středně prestižní a nepřilíš rozsáhlá obecná sémantická konference, jakou bylo setkání Investigating Semantics v německé Bochumi v říjnu 2013, stačila na to, zprostředkovat účastníkům jistou představu o dnešní rozpolcenosti tohoto lingvistického (případně lingvisticko-filozofického) oboru. Na mysli mám především panující diverzitu názorů na nezákladnější vymezení sémantiky jako takové, co do povahy objektů jejího zkoumání, jakož i adekvátních výzkumných metod. Většina návštěvníků z jiných vědních odvětví by nejspíš takto fundamentální názorové rozdíly v rámci údajného celistvého oboru shledala šokujícími nebo zábavnými; pod záhlavím lingvistické sémantiky ovšem dlouhodobě, a dalo by se říci nerušeně, koexistují. K zásadnější konfrontaci či integraci dochází zřídka. Bylo by možno dlouze polemizovat o tom, nakolik je tuto parcelaci oboru vhodné vysvětlovat vědeckými důvody a nakolik spíše sociologickými příčinami. Následující zpráva o konferenci by měla především ilustrovat hlavní póly zmíněné rozmanitosti představ o sémantice, zčásti pak také upozornit na další významně zastoupené podoblasti současného sémantického výzkumu. Zpráva si rozhodně nenárokují úplnost, už kvůli nemožnosti zhlédnout všechny příspěvky v paralelních sekcích.

Pozice tradiční formální sémantiky (tj. snahy popisovat význam v přirozeném jazyce prostředky formální logiky) na konferenci hájili plenární mluvčí Derek Ball a Max Kölbel. Sémantika v tomto pojetí je „inženýrskou“ výstavbou formálních modelů predikujících předpokládaná objektivní sémantická fakta (tj. fakta o vyplývání a inkompabilitě vět, o jejich víceznačnosti apod.), a to víceméně bez kognitivních ambicí, tedy bez snahy systematicky postihovat mentální či neurální reprezentaci objektivního významu na úrovni individuálního mluvčího. (Technicky vyhraněnou podobu formální sémantiky, v níž se lingvistická složka sémantikovy práce redukuje v zásadě jen na odpozorování pravdivostních podmínek vět, jež je následně třeba čistě technicky postihnout, zastupovala např. Justyna Grudzińska.) Za dnes až provokativně konzervativní se dá označit Kölbelův názor, že vhodnou metodou přístupu ke zmíněným významovým faktům je autorská sémantická intuice.

Několik dalších plenárních mluvčích (Emma Borgová, Gina Kupperbergová, Paul Pietroski) lze řadit na stranu sémantického výzkumu kognitivně zaměřeného, tj. orientovaného na procesy produkce a interpretace smysluplných výpovědí individuálními mluvčími, jež jsou ve svých nejrůznějších aspektech zkoumány behaviorálními a neurologickými metodami. Lze tu (snad s výjimkou Paula Pietroského) mluvit o „umírněné“ kognitivní sémantice v tom smyslu, že zájem o kognitivní aspekty významu zde zároveň neznamená, že by byla výslovně odmítána potřeba nahlížet fenomén jazykového významu v jeho objektivním či intersubjektivním, sociálním a normativním rozměru.

Radikálnějším odmítnutím významu jakožto podstatně *nadindividuálního* fenoménu neredukovatelného na biologii lidského individua jsou teoretické snahy o *naturalizaci* jazykového významu (Markus Werning, Josko Zanic). Míní se tím výslovně ztotožňování významů výrazů se specifickými nervovými strukturami v mozku příslušného mluvčího, popř. se souvisejícími neurálními procesy. V plenárním příspěvku Markuse Werninga byl přitom tento radikálně naturalizovaný pojem významu přímočaře spojen s konzervativními představami logické sémantiky, s výsledkem až surreálně hybridním: tzv. neuroemulativní modelověteoretickou sémantikou pro predikátovou logiku 1. řádu.

Dlužno říci, že dnešní povážlivý rozptyl názorů na to, co by vůbec lingvistická sémantika měla za svůj objekt zkoumání, jazykový význam, považovat, není účastníkům diskusí skryt a byl v některých příspěvcích reflektován (Emma Borgová, Josko Zanic). Především však autor zprávy uvítal příspěvek Piotra Wilkina s jeho jednoznačnou tezí: úplná sémantika se nemůže obejít bez kombinované pozornosti *jak* ke způsobu zpracování smysluplných výrazů v mozku/mysli individuálního mluvčího (alias sémantické *kompetenci*), *tak* k významu jako takovému, coby intersubjektivnímu, podstatně sociálnímu a normativnímu fenoménu. Význam výrazu mluvčí *zavazuje* k určitému způsobu jeho užívání; *dodržování* nebo *naopak porušování* normy mluvčím přitom podle všeho není skutečností popsatelnou na úrovni biologie individua. (Důraz na první z uvedených dvou aspektů je zásluhou někdejší, nebo snad dosud probíhající, kognitivní revoluce v lingvistice. Upřednostnění druhého aspektu plyne zčásti už z Fregovy kritiky psychologismu v logice, silně se promítnuvší do navazující tradice formální sémantiky; zásadní referencí v tomto směru je pak slavná Kripkeho interpretace Wittgensteinových úvah o pravidlech a soukromém jazyce, nazývaná důvěrně *Kripkenstein*.)

Autorovy sympatie vzbudil také příspěvek Justine Jacotové a Petera Gärdenforse s tezí, že *nadindividuální* jazykový význam výrazu X je výsledkem herněteoreticky pojímatelné jazykové interakce agentů, z nichž každý spojuje výraz X v produkci i interpretaci s určitým regionem ve svém vlastním pojmovém prostoru. Pro zdar podobných teoretických snah je ovšem klíčové určit, zda je pojem takového individuálního, mnohazměrného a na jazyce nezávislého pojmového prostoru filozoficky či empiricky udržitelný.

Co se týče konkrétnějších komunikačních fenoménů, jimž se aktuálně sémantický výzkum ve větší míře věnuje, autor v Bochumi zhlédl mj. sekce věnované neverbální gestikulaci (Udo Klein et al., Endre Begby, Andy Lücking) a tzv. estetickým adjektívům jako např. *krásný*, *slaný* (Julia Zakkouová, Aaron Meskin a Shen-Yi Liao, Joanna

OdrowąŜ-Sypniewska). Šlo bohužel vesměs o příspěvky nenápadité, omezující se na mechanické přenášení dávno diskutovaných problémů a známých pojmových nástrojů do nových významových domén.

Radek Ocelák

THE 25TH EUROPEAN SUMMER SCHOOL IN LOGIC, LANGUAGE AND INFORMATION (ESSLLI 2013)

Ve dnech 5.–16. srpna 2013 proběhl v prostorách Heinrich Heine Universität v německém Düsseldorfu už pětadvacátý ročník evropské letní školy logiky, jazyka a informace (ESSLLI). Akce je každoročně pořádána Asociací pro logiku, jazyk a informace (FoLLI), jednotlivá hostitelská města se v rámci Evropy střídají. Cílem organizátorů je vytvářet platformu pro setkávání vědců z oblasti logiky, lingvistiky, informatiky a filozofie, poskytovat zájemcům další vzdělávání v těchto souvisejících disciplínách a přispět tak k větší mezioborové interakci. Během dvou týdnů se letní školy zúčastní kolem pěti set frekventantů z celého světa, a to především z řad studentů doktorského studia a akademických pracovníků, registrace je ale otevřená i široké veřejnosti.

ESSLLI obvykle nabízí okolo padesáti kurzů různých úrovní, od úvodních seminářů pro začátečníky po kurzy vyžadující již značně pokročilou znalost dané problematiky. Semináře jsou rozděleny do čtyř paralelních bloků, rozvrh si každý účastník sestavuje dle svého individuálního zaměření. V rámci pětadvacátého ročníku ESSLLI měli zájemci na výběr z vyrovnané nabídky kurzů zaměřených na jednotlivé titulní oblasti. Pozornost byla věnována jak tradičním tématům (aspekt, genericita, mluvní akty, syntaktická analýza), tak novým trendům (opinion mining, vztah formální logiky a umělé inteligence). Mezi přednášejícími byli zastoupeni také čeští odborníci — pracovníci Ústavu formální a aplikované lingvistiky MFF UK v Praze připravili semináře věnované komputační morfologii nebo strojovému učení. Programový výbor je tak zařadil mezi špičky oboru — další kurzy vyučovali například Hans Kamp nebo Carl Pollard.

Kromě kurzů jsou pro zájemce připraveny nejrůznější workshopy a plenární přednášky nabízející hlubší vhled do specifických problémů daného odvětví. Samostatné workshopy byly zacíleny mimo jiné na problematiku diskurzu nebo na využívání bayesovských metod. Odpolední plenární přednášky zajistili Ulrike Satterová, která hovořila o automatickém dokazování, nebo Gerald Penn, který poukázal na paralely mezi Pāṇiniho gramatikou a současnou gramatikou generativní. Sebastian Löbner se ve své podnětné přednášce vrátil k principu kompozicionality, zpochybnil ale homomorfismus syntaxe a sémantiky a pokusil se vyvrátit zažitá tvrzení tradiční formální sémantiky. Poslední přednáška Patricka Blackburna nazvaná *Past, Present and Future* věnovaná temporální logice vtipně navázala na závěrečné shrnutí dosavadní historie letní školy. S výjimečnou odpolední přednáškou vystoupil také Stefan Müller z Freie Universität Berlin, který představil projekt Open Acces in Linguistics a poukázal na problémy související s vydáváním akademických textů. Detaily projektu jsou dostupné na internetových stránkách <<http://hpsg.fu-berlin.de/OALI/>>.